

Stenografisch verslag van een openbaar verhoor in het kader van de parlementaire enquêtecommissie Woningcorporaties op 25 juni 2014 in de Enquêtezaal van het Logement te Den Haag.

Gehoord wordt: mevrouw Annet Bertram

Aanvang: 9.30 uur

Voorzitter: Van Vliet

Griffier: Haveman-Schüssel

Verder zijn aanwezig de commissieleden Bashir, Groot, Hachchi, Mulder en Oskam.

De **voorzitter**: Mevrouw Bertram, welkom namens onze parlementaire enquêtecommissie Woningcorporaties.

Mevrouw **Bertram**: Dank u wel.

De **voorzitter**: Wij doen onderzoek naar de opzet en de werking van het hele stelsel van de corporaties. Wij kijken daarbij ook naar incidenten die er zijn geweest. Dit zou ons in staat moeten stellen om te bekijken wat er nou is gebeurd, hoe dat kon gebeuren en wie daar verantwoordelijk voor zijn. Vandaag verschijnen topambtenaren en voormalige topambtenaren van het ministerie voor onze commissie om verhoord te worden. Wij zullen ons daarbij concentreren op het volkshuisvestelijke toezicht en vooral op de positie die dit toezicht de afgelopen jaren had. We zullen ook bekijken welke impact dit had op de casussen die wij onderzoeken.

U wordt in dat verband gehoord als getuige, mevrouw Bertram. Uw verhoor vindt plaats onder ede. U hebt ervoor gekozen om de eed af te leggen dat u de gehele waarheid en niets dan de waarheid zult zeggen. Ik verzoek u om te gaan staan en mij na te doen met de twee vingers van uw rechterhand: zo waarlijk helpe mij God almachtig.

Mevrouw **Bertram**: Zo waarlijk helpe mij God almachtig.

De **voorzitter**: U staat onder ede. Neemt u plaats, mevrouw Bertram. Wij gaan beginnen met het openbaar verhoor. Enige leden van onze commissie willen u wat vragen stellen. Ik geef als eerste het woord aan collega Groot.

De heer **Groot**: Dank u wel, voorzitter.

Mevrouw Bertram, u hebt zeventien jaar als topambtenaar bij het ministerie van VROM gewerkt. Vanaf 2000 was u plaatsvervangend directeur-generaal en daarna tot 2007 directeur-generaal Wonen. U was in die hoedanigheid ook de rechterhand van de minister op dit dossier. We willen vooral vragen stellen over de periode tussen 2000 en 2007. Ik zou willen beginnen met een aantal algemene vragen over de beleidsontwikkeling in die periode. U kunt die heel goed overzien. Het aantal bewindslieden met wie u te maken had, is wat minder overzichtelijk. Dat waren er maar liefst vijf: de heer Remkes, de heer Kamp, mevrouw Dekker, de heer Winsemius en mevrouw Vogelaar. Als we kijken naar de hoofdlijnen van het beleid in die periode, zien we wel één belangrijk kantelpunt. Dat is de overgang van staatssecretaris Remkes naar minister Dekker. Staatssecretaris Remkes is lang bezig geweest met het voorbereiden van een Woonwet. Als mevrouw Dekker eenmaal is aangetreden, dient ze die Woonwet uiteindelijk niet in. Kunt u toelichten wat de verschillende zienswijzen van deze twee bewindslieden waren? Waarin verschilde Remkes van Dekker?

Mevrouw **Bertram**: Ja, ik zal dat proberen. De Woonwet was opgezet als een ordeningswet waarin geprobeerd werd om uit te gaan van een landelijke visie, een provinciale visie en lokale visie. In de wet stond ook dat de corporaties prestaties moesten gaan leveren op basis van die visies. De zorg in die tijd was dat de zelfstandig wordende corporaties steeds groter, sterker en rijker werden zonder dat daar goede prestaties tegenover stonden. Dit was uiteraard alle goede prestaties die wel door de corporaties werden geleverd niet te na gesproken. In het rijtje dat u opnoemde, bent u vergeten te melden dat na staatssecretaris Remkes ...

De heer **Groot**: ... eerst minister Kamp komt.

Mevrouw **Bertram**: ... minister Kamp kwam. Het oordeel van de Raad van State over de Woonwet was, laten we zeggen, kritisch. Ik heb het nog eens nagelezen. De kritiek was eigenlijk: u maakt onvoldoende duidelijk waarom u deze visies wilt en op welke manier u daar toezicht op gaat houden. Er staat een cruciaal zinnetje in: u maakt ook eigenlijk onvoldoende duidelijk waarom u opnieuw wilt teruggaan naar een minder zelfstandige sector; u kunt dat natuurlijk wel willen, maar dan moet u dat onderbouwen. Op de een of andere manier zat dat bouwwerk, dat overigens nog net voor mijn tijd gemaakt was, dus niet goed in elkaar. Dat haal ik uit het advies van de Raad van State. Toen kreeg je de periode van minister Kamp. Die duurde maar een jaar, maar zelfs in het regeerakkoord van dat kabinet stond dat het geen grote wetgevingstrajecten meer wilde. De Kamer beschouwde de corporaties toch wel als zelfstandig of als ondernemers en men had er daar dus ook geen behoefte aan om die sector met enorm veel extra regels tegemoet te treden.

Toen kwam minister Dekker, en als je naar de beleidsbrief van minister Dekker kijkt, zie je toch dat een aantal van die elementen en zorgpunten van staatssecretaris Remkes in die beleidsbrief een plek hebben gekregen. In die beleidsbrief staat namelijk: ik maak mij er zorgen over dat de corporaties te weinig presteren -- dat staat er luid en duidelijk -- en ik wil dat de wethouder op het lokale niveau veel meer zaken kan gaan doen met de corporatie en dat het qua prestaties helder wordt wat ze dan moeten presteren. Er stonden kwantitatieve aantallen in die brief. Ook is een passage opgenomen over bijvoorbeeld de raad van commissarissen. Het lijkt dus alsof er een cesuur is, maar als je goed kijkt naar wat staatssecretaris Remkes wilde en naar de zorg om die zelfstandig wordende corporaties, zonder dat er echt sprake was van een countervailing power of partners die echt met de corporaties aan de slag wilden, dan zie je die eigenlijk weer een plek krijgen in die beleidsbrief.

De heer **Groot**: Ja. Kunt u ook nog wat accentverschillen duiden in bijvoorbeeld de relatie met Aedes?

Mevrouw **Bertram**: In de periode die ik kan overzien, hadden wij, laten we zeggen, een zakelijke maar ook respectvolle relatie met Aedes. Die was niet per se bijzonder vriendelijk, maar die was zakelijk. En waarom? Omdat Aedes als belangenvertegenwoordiger van de sector natuurlijk heel erg op het standpunt stond dat het een zelfstandig wordende sector was, dat het niet de bedoeling was dat er weer allerlei extra regeltjes zouden komen.

De heer **Groot**: Nou, ik vraag naar de verschillen tussen Dekker en Remkes in de relatie met Aedes. Was die relatie ongeveer hetzelfde?

Mevrouw **Bertram**: Excuus, dan begreep ik u verkeerd. Ik denk dat staatssecretaris Remkes, ook na het debacle met de Limburgse corporatie, vrij veel zorgen had over de sterker wordende corporaties zonder countervailing powers. Hij had ook echt flinke debatten met Aedes. Minister Dekker deed dat misschien op een andere manier, maar het was tegelijkertijd niet zo dat zij en het departement megingen met de druk en de dwang vanuit de sector, van: wij zijn zelfstandig en wij willen minder regels. Ik las in het verhoor van Willem van Leeuwen dat hij het had over het ene A4'tje BBSH. Ik dacht dat het twee A4's was, maar goed, het was één A4. Dat was in ieder geval een tendens waarin ook minister Dekker niet meging. Het was er haar wel degelijk om te doen dat de sector zijn prestaties op het lokale niveau kon leveren en dat daar ruimte voor was, maar tegelijkertijd staan er in de brief wel tamelijk ferme uitspraken over wat zij van de corporatiesector vond.

De heer **Groot**: En als je het hebt over het belang van het interne toezicht, dus de corrigerende mechanismes die woningcorporaties zelf moeten verzorgen? Was er daar een verschil in denken?

Mevrouw **Bertram**: Het gaat natuurlijk over zeven jaar tussen staatssecretaris Remkes en minister Dekker. Als je in die tijd kijkt, zie je dat wij in het denken maar ook in de zorgen die we op het departement hadden, in het hele stelsel van woningcorporaties een aantal zwakheden zagen. Die

zwakheid zat in de vraag: wat is nou de missie van de corporaties en welke prestatie verwachten wij van hen? Dat zie je ook in de beleidsbrief van de minister terug; het gaat om 445.000 woningen. De echte zorg zat echter ook op het lokale niveau. Die ging bijvoorbeeld over de wethouder die zaken moet doen met de corporatie, maar eigenlijk over onvoldoende instrumenten beschikt, maar de grootste zorg zat hem bij de raden van commissarissen. Ik kan niet goed inschatten hoe dat in het tijdperk van staatssecretaris Remkes was, maar ik weet in ieder geval heel duidelijk, en dat zie je ook aan de beleidsbrief, dat bij minister Dekker de zorg over raden van commissarissen die ... Lang niet in alle gevallen, hè; laat ik dat erbij zeggen. Maar grosso modo zie je dat de corporaties sterker worden, over meer geld beschikken en zich vrijer voelen om hun eigen koers te bepalen. En wat je in die beleidsbrief als zorg terugziet, en wat ook de zorg was van het departement, is dat wij de countervailing power op het lokale niveau bij de wethouder, maar zeker ook bij de raden van commissarissen, ...

De heer **Groot**: Onvoldoende ...

Mevrouw **Bertram**: Absoluut onvoldoende vonden.

De heer **Groot**: Als we de hele periode bekijken sinds de brutering, dan wordt al vrij snel duidelijk dat er aanvullende wetgeving nodig is en dat het allemaal niet goed is afgehecht. In die hele periode van twintig jaar, en eigenlijk tot op de dag van vandaag, is er geen wetgeving van de grond gekomen. Hoe kan het nou dat dit steeds maar niet is gelukt?

Mevrouw **Bertram**: Dat had met twee dingen te maken. De Woonwet was natuurlijk wel naar de Raad van State gegaan, maar kwam terug met een tamelijk negatief advies. Het was een tijd waarin ook de Kamer weinig behoefte had aan het opnieuw ingaan van grote wetgevingstrajecten, en die heeft heel lang geduurd. Ik herinner me nog een motie van de Kamerleden Hofstra en Koopmans, die minister Dekker ergens in 2004 of 2005 vroegen of zij niet een keer kon zorgen voor minder regels voor de corporatiesector: het is verzelfstandiging; wat gaat u daaraan doen? Die motie wordt ook

genoemd in de beleidsbrief van minister Dekker. Het was dus een tijd van verzelfstandiging en zelfregulering, maar tegelijkertijd zie je dat in de beleidsbrief van Dekker de punten van Remkes eigenlijk min of meer worden overgenomen.

Dan de wetgeving. Voordat je aan wetgeving toekomt, moet je inderdaad een visie ontwikkeld hebben. Ons doel met de beleidsbrief -- het doel van minister Dekker -- was om handen en voeten te geven aan de zwakheden die wij in het stelsel zagen en die door meerdere partijen zoals de SER, de WRR en de commissie-De Boer in allerlei onderzoeken op tafel werden gelegd. Want het departement is natuurlijk verantwoordelijk voor het stelsel. Dat neemt niet weg dat wij in het wetgevingsconstruct dat wij hadden, namelijk het BBSH met de circulaires, in die circulaires wel elke keer codificeerden hoever wij waren in de discussie met de Kamer en met de corporaties. Je kunt dus niet zeggen dat we geen wetgeving hadden. Met het construct dat we hadden, konden we in ieder geval ...

De heer **Groot**: Ja, want je hoort vanuit de corporatiesector wel zeggen: door al die wisselende bewindslieden waren wij als het ware ontheemd; wij hadden geen richting en wisten niet wat we moesten doen. Aedes heeft dat meermalen aangegeven. Wat zegt u daarop?

Mevrouw **Bertram**: Nou, laat ik het zo zeggen. Bij een aantal dossiers kan ik mij daar wel iets bij voorstellen. Bijvoorbeeld bij zo'n makelaardijkwestie accordeerden we in eerste instantie een makelaarsfunctie bij een corporatie wel, maar deden we dat niet meer toen dat allerlei extra activiteiten meebracht. Daarvan kun je dus zeggen: luister eens, zij begonnen ermee en op een gegeven moment vonden wij het gewoon niet goed. In grossen ganzen kun je echter niet zeggen, ook de corporatiesector niet ... Er waren wel wisselende bewindslieden, maar de grondwet waarop wij het hele toezicht baseerden, dus het BBSH en de circulaires die we, ik denk elk jaar wel, verder codificeerden, was ook gebaseerd op meer rechtspraak. Want we hadden natuurlijk zo nu en dan toch wel een geschil met een corporatie, en dat voerden we door, desnoods tot en met de Raad van State. Dat werd gecodificeerd. Als je dat ...

De heer **Groot**: Met dat zwalkende beleid viel het dus eigenlijk wel mee, zegt u?

Mevrouw **Bertram**: Op een aantal dossiers na, kun je niet zeggen dat de corporaties niet wisten hoe het zat met de kernactiviteit en met de nevenactiviteiten. Dat stond in het BBSH en dat stond in de circulaires. Van mensen die heel lang in zo'n sector werken, mag je eigenlijk wel verwachten dat ze weten waar de grenzen ongeveer liggen. Het was eigenlijk eerder zo dat de grenzen werden opgezocht.

De heer **Groot**: Ik hoor u zeggen dat zowel in de periode-Remkes als in de periode-Dekker het gevoelen was dat corporaties meer moesten presteren.

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

De heer **Groot**: Was dat besef ook aan de kant van de woningcorporaties aanwezig?

Mevrouw **Bertram**: Laat ik één ding vooropstellen. De prestaties vanuit de volkshuisvesting zijn in Nederland gewoon goed, ook als je ze internationaal bekijkt. We hebben een trackrecord en we stonden er hartstikke goed voor, ook in de volkshuisvesting. Als je met internationale gasten door de stadsvernieuwingswijken liep ...

De heer **Groot**: Geen getto's in Nederland.

Mevrouw **Bertram**: ... et cetera. Dat neemt niet weg, en dat is ook waar, dat ze, door de verzelfstandiging en door het feit dat ze groter en rijker werden en een steviger positie kregen, ook de vraag kregen: ja vrienden, maar wat presteren jullie nu? Ik zou daarvoor in een bepaald opzicht de term "zelfgenoegzaam" kunnen gebruiken. Het werd een wat zelfgenoegzame sector. Ze hadden het idee: we kunnen uiteindelijk toch onze koers varen, we zijn zelfstandig en we zijn ondernemer. Die grenzen werden opgerekt. De

maatschappelijke druk aan de andere kant was: "Jullie zijn een sterke sector, dus hoe zit het met de prestaties? Wij vinden dat er te weinig wordt geleverd en dat jullie te weinig doen in de wijken en te weinig doen met nieuwbouw". In de verkiezingsprogramma's van haast alle politieke partijen zie je dat die onvrede in de Tweede Kamer over wat de sector leverde, groeide, juist omdat die sector stevig en sterk was en over flink veel financiële middelen beschikte. Ook de druk werd groter en groter: hé, maar dan moeten jullie nu over de brug komen.

De heer **Groot**: Aan de andere kant bespeurde u soms een ietwat zelfgenoegzame houding bij de woningcorporaties.

Mevrouw **Bertram**: Nou, kijk, het was een soort tweeledige druk. Je had natuurlijk corporaties die fantastisch werk verrichtten. Ook wat dit betreft kun je ze niet alle 400 over één kam scheren; integendeel. Het algehele gevoel was echter, ook in onderzoeksrapporten ... Daarom hebben we ook in de beleidsbrief gezegd dat we twee prestaties zouden gaan formuleren: er moeten 445.000 woningen komen, waarvan een kwart door de corporaties moet worden gerealiseerd en 90% van de voorraad moet aan de doelgroep worden toegewezen en dat moet vervolgens op het lokale niveau worden doorvertaald. Wij vonden het op dat moment in ieder geval erg belangrijk dat duidelijk werd gemaakt door het Rijk wat wij van de corporaties verwachtten, omdat we stelselmatig vonden dat die aantallen opgeteld tekortschoten.

De **voorzitter**: Mijnheer Oskam, aanvullend.

De heer **Oskam**: Mevrouw Bertram, u noemde even de rol van de Kamer. Het klopt dat Hofstra en Koopmans die motie hebben ingediend.

Mevrouw **Bertram**: Ja.

De heer **Oskam**: Er was nog een ander koppeltje: Depla en Van Bochove.

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

De heer **Oskam**: Zij hebben een onderzoek geëntameerd in de Kamer om tot een nieuw arrangement te komen. Ze hebben ook een aantal moties ingediend om toch tot versterkte regelgeving te komen. Hoe moeten we dat dan zien?

Mevrouw **Bertram**: De Kamer was in die zin niet altijd eens geestes. Je had in de Kamer een stroming die erg in de richting ging van: we hebben een knoop doorgehakt, het zijn zelfstandige ondernemers en nu moeten we ons ook als zodanig gaan gedragen. Je had ook Tweede Kamerleden die zeiden: ja, dat is wel zo, maar het zijn maatschappelijke ondernemers en daar zit precies het verschil. Van een maatschappelijk ondernemer mag je ook verwachten dat er prestaties worden geleverd. Dan mag je eisen gaan stellen als die prestaties niet "vanzelf" komen. Daarover ging precies de motie waar u op wees, en het was waar wij als departement mee om hadden te gaan. Het was namelijk allebei waar, maar uiteindelijk zie je dat in die beleidsbrief de stroming een plek krijgt van: er moeten prestaties worden geleverd en wij verwachten van een zo belangrijke sector dat die aan de bak gaat en dat er echt iets gebeurt.

De heer **Oskam**: Die woog zwaarder.

Mevrouw **Bertram**: Die woog heel zwaar, omdat uiteindelijk ook ... In het begin is, denk ik, de richting van verzelfstandiging en zelfregulering doorgezet, zeker na Heerma. Bij Remkes zie je dat al kantelen vanwege de WBL-affaire, met de Limburgse corporatie. Gaandeweg zie je dat het besef op het departement doordringt, maar dat zal ook in de Kamer zo geweest zijn, dat het maatschappelijke ondernemers zijn en het blijkbaar niet allemaal vanzelf ging. Wethouders zeiden dat ze eigenlijk onvoldoende instrumenten in handen hadden om zaken te doen. Wij zagen dat raden van commissarissen in een aantal gevallen echt te zwak waren. Die waren wel berekend op kleine corporaties maar niet op die groter wordende corporaties, die steviger werden en gingen professionaliseren. Daarin zoek je dan je weg.

De heer **Oskam**: Maar het was niet zo dat het ministerie daardoor in verwarring raakte. Uw visie van de kant die u op wilde, was duidelijk.

Mevrouw **Bertram**: Nou, ik zou het voor mezelf iets anders formuleren; laat ik het zo zeggen. Ik denk dat wij daarin langzamerhand ook een ontwikkeling hebben doorgemaakt. Natuurlijk was in eerste instantie de sturing ... Dat was in het tijdperk-Heerma en toen was ik aankomend beleidsmedewerker. Ik ben zeventien jaar op het departement geweest, maar ik begon toch echt in een heel klein baantje. In de tijd van Heerma was het echt: zelfstandig, zelfregulering en zaken doen op het lokale niveau. Daar zat ook een heel duidelijke filosofie achter. Als die corporaties echter op enig moment groter worden, sterker worden en rijker worden, dan komt er natuurlijk een moment -- ik zie dat ook wel voor me -- waarop er in het politieke circuit maar ook aan de ambtelijke kant wordt gezegd: vrienden, gaat dat wel goed? Men vroeg zich af: mogen we eigenlijk niet méér verwachten van die sector? Als we dat vinden, moeten we langzamerhand gaan nadenken over dat begrip "maatschappelijk ondernemer". Dat zijn we toen uiteindelijk gaan invullen.

De **voorzitter**: We hebben nog een heleboel feitelijke vragen. We gaan nu naar mevrouw Hachchi. Mag ik u verzoeken om iets bondiger en puntiger op die feitelijke vragen in te gaan? Dank u wel.

Mevrouw **Hachchi**: Mevrouw Bertram, het externe toezicht bestaat uit aan de ene kant financieel toezicht en aan de andere kant volkshuisvestelijk toezicht. Het financiële toezicht is bij het Centraal Fonds belegd en het volkshuisvestelijke toezicht bij het ministerie. Kunt u ons vertellen wat het volkshuisvestelijke toezicht precies inhoudt?

Mevrouw **Bertram**: Het volkshuisvestelijk toezicht is gebaseerd op het BBSH en de circulaires. Het volkshuisvestelijk toezicht ging vooral over fusies, het willen werken in een andere regio en de verkoop van bezit, waardoor het bezit uiteindelijk kleiner werd. En dan had je nog het rechtmatigheidstoezicht dat bij het departement zat. Dat zag heel erg toe op nevenactiviteiten of activiteiten waarover vragen bestonden.

Mevrouw **Hachchi**: In de periode 2000 tot 2007 is gesproken over de mogelijkheid om die twee vormen van toezicht samen te voegen. Staatssecretaris Remkes had dat ook opgenomen in de zogeheten Woonwet. Die samenvoeging is toen niet doorgegaan. Waarom niet?

Mevrouw **Bertram**: De kritiek van de Raad van State was dat het niet werkbaar was in de praktijk als je rechtmatigheid en financieel toezicht zou samennemen en alleen het doelmatigheidstoezicht bij het ministerie zou laten. Doelmatigheid en rechtmatigheid zitten namelijk zo dicht bij elkaar dat dat lastig wordt. De andere discussie was dat het Centraal Fonds toch op afstand staat van het departement. De minister moet uiteindelijk gaan over de vraag of het volkshuisvestelijk goed gaat. Die kun je niet beleggen bij een financiële toezichthouder. Je ziet dat commissies daarover advies geven. Er is een commissie-De Boer, die zegt dat het naar het WSW moet. Dat vond de minister uiteindelijk geen goede keuze, omdat je het dan helemaal wegzet en bovendien bij een private organisatie, weg van het departement. Uiteindelijk is dus besloten dat het volkshuisvestelijk toezicht echt aan de minister is en dat het financieel toezicht zou worden belegd bij het Centraal Fonds. Dat valt uiteindelijk onder de minister, want er kan van dezelfde sanctie-instrumenten gebruik worden gemaakt als bij het volkshuisvestelijk toezicht.

Mevrouw **Hachchi**: Daarmee was die samenvoeging dus helemaal van de baan.

Mevrouw **Bertram**: Ja, die was toen van de baan.

Mevrouw **Hachchi**: Het volkshuisvestelijk toezicht kijkt met name naar de prestaties; dat hebt u ook eerder in uw antwoorden benadrukt. In 2006 hebt u dat ook aangegeven: een focus op prestatie en sturing. Wat hebben de bewindslieden Winsemius en Vogelaar daarmee gedaan?

Mevrouw **Bertram**: Minister Vogelaar heb ik volgens mij maar twee maanden meegemaakt. Ik wil daar dus niet te veel over zeggen. Minister Winsemius heb ik natuurlijk wel meegemaakt. Die is enorm aan de slag gegaan met Aedes en met de corporatiewereld op basis van een toespraak die hij hield op het Aedes-congres. Daarin zei hij letterlijk: corporatiedirecteuren, als jullie nu niet uit de stoel komen en ervoor zorgen dat je een bod aan de samenleving doet, dan worden jullie "ge-NS't". Die waarschuwing kwam luid en duidelijk aan. Op basis daarvan is toen samen met het departement een bod uitgebracht aan de samenleving, waarmee de corporatiesector aangaf zich verantwoordelijk te voelen voor prestaties, en niet een klein beetje maar echt groot. Het ging om twee keer 600 miljoen, uit mijn hoofd.

Mevrouw **Hachchi**: Kunt u, hoewel u minister Vogelaar maar heel kort hebt meegemaakt, toch iets zeggen over die periode?

Mevrouw **Bertram**: Het hangt ervan af wat u wilt weten, maar twee maanden is wel heel kort.

Mevrouw **Hachchi**: Het gaat mij met name om wat er is gedaan met het presteren en de sturing van corporaties, omdat dat ook een pleidooi van u is geweest.

Mevrouw **Bertram**: Ja, dat klopt, maar dat heb ik niet meegemaakt. Ik heb met haar nog meegemaakt dat zij de wijken heeft aangewezen, maar dat was ongeveer het laatste algemeen overleg dat ik met haar meemaakte. Dat was geloof ik eind april.

Mevrouw **Hachchi**: De Algemene Rekenkamer heeft in een recent rapport aangegeven dat het volkshuisvestelijk toezicht ook in de periode dat u op het departement werkte, afwachtend en onvolledig was. Herkent u dat beeld?

Mevrouw **Bertram**: Ik heb daar zelf een ander beeld bij. Op basis van het BBSH en de circulaires hadden wij een duidelijke taakverdeling tussen het Centraal Fonds en het departement. Uiteraard hadden we daar best

discussies over, maar im grossen ganzen was het helder. Wij hadden een sanctie-instrumentarium dat ging van een aanwijzing tot en met het intrekken van de toelating. Als je kijkt naar de verslagen en naar de activiteiten die we richting corporaties hebben uitgeoefend, denk ik dat het beeld bij de corporatiesector eerder was dat wij, in net Engels geformuleerd, a pain in the neck waren, dan dat wij afwachtend waren en niks deden. De acties vanuit het departement werden toch snel gezien als: hé, dit doet geen recht aan de verzelfstandiging en aan de zelfregulering. Dat nam niet weg dat wij elke keer ingrepen als wij zagen dat iets volgens ons in strijd was met het BBSH of de circulaire.

Mevrouw **Hachchi**: Maar u herkent zich dus totaal niet in het beeld dat de Rekenkamer schetst in het recente rapport, in ieder geval niet vanuit de positie die u had binnen het ministerie.

Mevrouw **Bertram**: Wat afwachtend zou kunnen zijn, is dat sommige procedures lang duurden. Als je bijvoorbeeld naar de makelaardij kijkt, dan duurde het een jaar of twee, drie, voordat we uiteindelijk een uitspraak van de Raad van State hadden. Voor zover ik het kan overzien, traden wij echter als departement wel op als wij zagen dat iets in strijd was mét, en procedeerden wij tot de Raad van State aan toe, want vaak kwam er dan toch een procedure van. Wij waren er echt kien op om dat te doen, om die helderheid te krijgen en te scheppen.

Mevrouw **Hachchi**: Om het heel scherp te stellen: u geeft aan dat de afwachtende houding waarover de Algemene Rekenkamer het heeft, lag aan het feit dat het ministerie in procedures zat.

Mevrouw **Bertram**: Dat zou kunnen, hè.

Mevrouw **Hachchi**: Ja. U kent het rapport van de Algemene Rekenkamer?

Mevrouw **Bertram**: Nee.

Mevrouw **Hachchi**: U kent het niet. Oké. Maar u zegt dat er redenen waren waarom het ministerie afwachtend ...

Mevrouw **Bertram**: Nou, als in het rapport staat dat sommige zaken lang duurden, ...

Mevrouw **Hachchi**: Het punt dat ik wil maken, mevrouw Bertram, is dat de Algemene Rekenkamer het onderzoekt, en u het ook tegenkomt en zegt dat het komt door juridische procedures. Maar dat staat dus niet in het rapport, daarom vraag ik voor de derde en laatste keer ...

Mevrouw **Bertram**: Excuus, maar ik ken het rapport niet.

Mevrouw **Hachchi**: Nee. Maar u herkent zich niet in het beeld van de Rekenkamer dat het ministerie afwachtend en onvolledig was.

Mevrouw **Bertram**: Nee.

Mevrouw **Hachchi**: Want "onvolledig" was ook een van de punten die de Rekenkamer naar voren bracht.

Mevrouw **Bertram**: Dan zou ik echt het rapport gelezen moeten hebben om te zien waarop het "onvolledig" gebaseerd was. Dan kan ik er een beter oordeel over vellen.

Mevrouw **Hachchi**: Een van de oorzaken die de Rekenkamer in ieder geval aandraagt -- dan kan ik u dat alvast meegeven -- is dat er te weinig ambtenaren bij het ministerie werkten. Het ging om 10 fte. Klopt dat?

Mevrouw **Bertram**: Ik heb in mijn stukken staan dat er bij de inspectiekantoren 30 fte met de corporaties bezig waren.

Mevrouw **Hachchi**: Vanuit het ministerie?

Mevrouw **Bertram**: Ja, bij het departement, dus in de verschillende regionale kantoren. Uiteraard werd er ook vanuit de beleidsdirecties met corporaties gewerkt, dus opgeteld denk ik dat er misschien 10 of 20 bij kwamen. Dat was ongeveer het aantal fte.

Mevrouw **Hachchi**: Klopt het dat door de plannen om de twee toezichtstaken samen te voegen het aantal op het ministerie is gereduceerd?

Mevrouw **Bertram**: Nou, toen de Woonwet in werking zou treden, hebben we uiteraard gewerkt aan een afbouw, omdat het natuurlijk de bedoeling was om alles bij het Centraal Fonds te beleggen. Uiteindelijk moest dat natuurlijk weer aangevuld worden, maar dat is wel gebeurd. Het was alleen wel even schipperen, omdat we eerst moesten afbouwen en er daarna weer fte bij moesten.

Mevrouw **Hachchi**: Het klopt dus niet dat de plannen om samen te voegen er lagen, het departement terugging naar 10 fte en het departement met die 10 fte bleef zitten hoewel de samenvoeging uiteindelijk niet is doorgegaan.

Mevrouw **Bertram**: Nee.

Mevrouw **Hachchi**: Dat klopt dus niet.

Mevrouw **Bertram**: Ik heb in mijn stukken staan dat het ging om 30 fte, maar ...

Mevrouw **Hachchi**: Ja. Hebt u zich ooit zorgen gemaakt over het aantal mensen dat u tot uw beschikking had binnen het departement om de toezichtstaak uit te voeren?

Mevrouw **Bertram**: Nou, weet u waar ik me wel zorgen om heb gemaakt? Dat was misschien niet eens zozeer om het aantal fte. Als corporaties echter groter en professioneler worden en zich juridisch en financieel op alle fronten door de duurste bureaus kunnen laten bijstaan, dan gaat het aan de ene kant

misschien om het aantal, maar aan de andere kant ging het ons ook om de vraag: hebben wij voldoende mensen die ook op dat niveau de tegendruk kunnen organiseren en die dit kunnen overzien? Daarin hebben we in de loop van de tijd natuurlijk wel moeten investeren, want je moet gelijke tred houden met wat er in zo'n corporatiesector gebeurt. En dat duurt.

Mevrouw **Hachchi**: Ja, en wat hebt u met die zorgen gedaan?

Mevrouw **Bertram**: We hebben uiteindelijk geïnvesteerd in de mensen die met die corporaties bezig waren. Je ziet ook dat de procedures gaandeweg steviger worden. Je ziet ook dat het aantal mensen toeneemt dat heel regelmatig contact heeft met de corporaties. Ook zie je dat er instrumenten ontstaan zoals de individuele oordeelsbrieven. Langzamerhand zie je dus dat het instrumentarium in de loop van de jaren steviger wordt en dat er een ritme in komt, zodat je ook kunt gaan vergelijken.

Mevrouw **Hachchi**: Daarmee zegt u dus dat het probleem -- voor zover het een probleem was; het was een zorg -- daarmee ...

Mevrouw **Bertram**: Het was een zorg.

Mevrouw **Hachchi**: ... weggenomen werd.

Mevrouw **Bertram**: In ieder geval waren wij redelijk op orde.

Mevrouw **Hachchi**: Redelijk op orde. Ik hoor toch een soort ...

Mevrouw **Bertram**: Nou ja, het is ...

Mevrouw **Hachchi**: ... voorbehoud, van ...

Mevrouw **Bertram**: Natuurlijk.

Mevrouw **Hachchi**: ... we hebben gedaan wat we konden, maar uiteindelijk was het nog steeds niet zoals het zou moeten zijn.

Mevrouw **Bertram**: Nou, ons oordeel was dat we aan de Rijkskant uit de voeten konden met de instrumenten die we in handen hadden. Dat wil niet zeggen dat we een overmaat hadden of dat we echt ... Dat was niet zo, maar we konden ermee uit de voeten. Onze zorgen lagen eerder op andere terreinen, op het lokale niveau, maar dat heb ik net geschetst.

Mevrouw **Hachchi**: Een van de onderdelen van het volkshuisvestelijk toezicht noemde u al: governance en integriteit. Daaronder valt ook het onderwerp beloningen, waarover heel veel te doen is geweest. Dat gaat over beloningen van directeuren maar ook van raden van commissarissen. Hoe verliepen die discussies binnen het ministerie?

Mevrouw **Bertram**: In eerste instantie, tot 2006, hadden we eigenlijk geen enkele titel om in te grijpen, ook niet in de openbaarheid van de salarissen. Met de Wopt kon dat wel. Wij vonden, en dat had ook te maken met die zelfgenoegzaamheid die ik net noemde, het uitdijen van de salarissen eigenlijk geen goed teken. De sector groeide, werd sterker en werd financieel machtiger. Als dat voor maatschappelijke ondernemers gepaard gaat met ruime beloningen, moet je daar op een gegeven moment wel iets van zeggen. Dat hebben we op drie manieren gedaan. We hebben de sector gevraagd om zelf met een normering te komen. Dat is de commissie-Izeboud geworden. Toen de Wopt in zicht was, hebben wij aangedrongen op transparantie boven een ministerssalaris. Dan wisten we in ieder geval hoe het zat met de salarissen. Uiteindelijk zijn we zo ver gegaan dat wij raden van commissarissen bij ons vroegen om het over salarissen te hebben. Daar ben ik zelf ook bij betrokken geweest. Dat is, gelet op die tijd en op het rijksbeleid ... Want de bedoeling was wel dat het departement gelijke tred hield met de ontwikkelingen van de commissie-Dijkstal en met wat staatssecretaris Remkes wilde doen. Wij gingen dus als een van de eersten verder dan de andere departementen. Het echt bevragen van de raden van

commissarissen door de minister -- ik heb dat zelf ook gedaan -- werd natuurlijk wel als een ingrijpende stap gezien.

Mevrouw **Hachchi**: Dus er was geen wet, maar er waren wel mogelijkheden en die zijn toen ook benut.

Mevrouw **Bertram**: De transparantie. En we hebben toen uiteindelijk, ik meen in 2006, ook vertrouwelijk een overzicht gegeven van alle salarissen. Dat werd vertrouwelijk naar de Kamer gestuurd.

Mevrouw **Hachchi**: Mevrouw Bertram, ik ga met u door naar de toetsgroep die vanaf 1999 actief is geworden. Dat is een groep binnen het ministerie die kijkt naar nevenactiviteiten en die advies geeft over de toelaatbaarheid daarvan. Het is staatssecretaris Remkes geweest die deze toetsgroep heeft laten ontstaan, maar dan wel als een tijdelijke toetsgroep, totdat de Woonwet er zou zijn. Die wet kwam er niet, maar de toetsgroep is wel gebleven. Waarom was dat?

Mevrouw **Bertram**: Die toetsgroep hadden wij erg hard nodig, omdat op enig moment het prestatieveld leefbaarheid werd toegevoegd aan het BBSH. Dat betekent dat we het gingen hebben over nevenactiviteiten. Het was natuurlijk ook de tijd waarin van de corporaties enorm veel werd gevraagd, ook door bestuurders en allerlei maatschappelijke instellingen. Dat betekende ook dat wij scherper zicht wilden houden op nevenactiviteiten, die dan ook van tevoren moesten worden voorgelegd, en die wij wilden beoordelen. Daarvoor was onder andere de toetsgroep.

Mevrouw **Hachchi**: Daar was de bewindspersoon ook bij betrokken, maar vanaf 2003 is er op verzoek van de bewindspersoon voor gekozen om nevenactiviteiten niet meer voor te leggen aan de minister. Is het minister Kamp of minister Dekker geweest?

Mevrouw **Bertram**: Minister Dekker heeft op enig moment gezegd: ik hoef die nevenactiviteiten eigenlijk niet per se zelf meer te zien.

Mevrouw **Hachchi**: Waarom?

Mevrouw **Bertram**: Het was haar oordeel dat het al voldoende was geregeld met die toetsgroep. Zij wilde echt op hoofdlijnen sturen, bijvoorbeeld als het ging om stelselwijzigingen et cetera. Toen is de afspraak gemaakt dat de dg de afwijzingen zou doen en dat de directeur Stad en Regio de goedkeuringen zou doen.

Mevrouw **Hachchi**: Werden er nog wel incidenteel meldingen bij de minister neergelegd?

Mevrouw **Bertram**: Ik had ongeveer dagelijks contact met haar, dus als er echt iets aan de knikker was, besprak ik dat altijd met de minister.

Mevrouw **Hachchi**: Welke criteria hanteerde u om te beslissen om iets voor te leggen of het zelf op te lossen met de ambtenaren?

Mevrouw **Bertram**: Ik denk twee criteria, maar dat is zo ongeveer met alles; dat is in mijn huidige baan ook zo. Dat is het moment dat je het gevoel krijgt dat iets maatschappelijk gaat spelen. Als het over de vierde of de vijfde makelaardij gaat, is het natuurlijk heel anders dan wanneer het voor het eerst gebeurt. Dan bespreek je dat niet per se met de minister.

Mevrouw **Hachchi**: Heel even. Bedoelt u met "maatschappelijk spelen" dat het in de media zal komen of wat dan ook?

Mevrouw **Bertram**: Bijvoorbeeld. Het kan in de media komen, maar het kan ook zijn dat corporatiedirecteuren haar zouden aanspreken. Het kan ook zijn dat je toch wilt toetsen: hoe zitten we daar nu in en wat vinden we daarvan? Dat hebben we bijvoorbeeld met glasvezel gedaan. Er zijn dus een paar dossiers die ik zeker met de minister heb besproken, omdat ... En soms ook omdat je druk voelt vanuit andere departementen of vanuit bestuurders. Ik bedoel, ik heb ongeveer alle bestuurders in Nederland die je kunt bedenken,

aan de lijn gehad. Die vonden allemaal dat een corporatie iets moet doen wat wij niet per se verstandig vonden.

Mevrouw **Hachchi**: Dus als de druk hoog was, was dat ook een reden om ...

Mevrouw **Bertram**: Dan was dat zeker een reden om dat met de minister te bespreken.

Mevrouw **Hachchi**: Wat was uw directe bemoeienis met de toetsgroep?

Mevrouw **Bertram**: In principe functioneerde die toetsgroep redelijk zelfstandig. Als je kijkt naar de disciplines in die stuurgroep, dan zaten daarin vertegenwoordigers van het Centraal Fonds, van mijn beleidsdirectie en van de directie Stad en Regio. Er zaten ook juridische mensen in. Ook konden er mensen bij gehaald worden. Ik las wel de verslagen, dus ik wist wat er gebeurde. Ik heb ze allemaal nog eens doorgenomen, althans van twee jaar. Het gebeurde tamelijk consciëntieus en men ging niet over één nacht ijs, dus dat was redelijk geregeld.

Mevrouw **Hachchi**: Er waren dus duidelijke normen voor de beoordeling van nevenactiviteiten.

Mevrouw **Bertram**: Zeker, zeker. De normen waren zoals ze ook in het BBSH stonden: het moet proportioneel zijn, het moet een substantieel causaal verband hebben met de kernactiviteit, de kernactiviteit moet zeker doorgaan en het moet financieel gezien "doable" zijn. Anders kan het natuurlijk ook niet.

Mevrouw **Hachchi**: Waren er discussies binnen de toetsgroep over de toelaatbaarheid?

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

Mevrouw **Hachchi**: Hoe werden die dan opgelost?

Mevrouw **Bertram**: Soms werd het onderling opgelost. Ik heb net verslagen gelezen van ongeveer twee jaar toetsgroep. In die discussies zie je dat er bijvoorbeeld extra informatie wordt gevraagd aan een corporatie: laten we nog even uitzoeken hoe dit precies zit. In Limburg was dat bijvoorbeeld zo. Hoe zit het financieel? Laten we het Centraal Fonds nog eens een extra onderzoekje laten doen. Laten we nog eens juridisch toetsen hoe het in Brussel of bij de Raad van State gaat vallen. In die toetsgroep werd dus op allerlei manieren geprobeerd om een zo helder mogelijk beeld te krijgen.

Mevrouw **Hachchi**: Is er ooit sprake geweest van druk van buiten of binnen het ministerie om nevenactiviteiten toe te laten?

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

Mevrouw **Hachchi**: Door wie?

Mevrouw **Bertram**: Ik zei dat zonet al. Misschien komen we er nog op, maar ik geloof dat ik over Servatius ongeveer half Limburg aan de lijn heb gehad om mij uit te leggen waarom het zo vreselijk verstandig was om ja te zeggen tegen de campus.

Mevrouw **Hachchi**: Half Limburg is dus niet alleen de wethouder.

Mevrouw **Bertram**: Nee, dat is niet alleen de wethouder maar bijvoorbeeld ook de rector magnificus. De druk vanuit allerlei maatschappelijke instellingen die vonden dat de corporatie in hun woonplaats een mooi plan had waar ze ook achter stonden en een groot belang in hadden, was enorm groot. Toen het ging over de glasvezelactiviteit in Amsterdam ... Laat ik het zo zeggen; de republiek Amsterdam komt meestal niet naar Den Haag, maar toen heb ik ze toch in Den Haag gezien, om uit te leggen dat het verstandig was om toch mee te doen met die glasvezelactiviteiten. Dus u moet het zo zien: het departement stond volgens mij stevig aan het stuur, maar moest wel zijn weg vinden tussen aan de ene kant een sector die riep "we

verzelfstandigen en we kunnen onze eigen weg wel vinden", en aan de andere kant een heel deel van bestuurlijk Nederland dat, zodra het om de eigen corporatie ging, de plannen wel heel erg prima vond.

Mevrouw **Hachchi**: De Algemene Rekenkamer geeft in het rapport waarover we het eerder hebben gehad, aan dat nevenactiviteiten niet altijd gemeld worden. Uit ons onderzoek blijkt dat al vanaf 2000 uit de verslagen van de toetsgroep blijkt dat nevenactiviteiten niet vooraf gemeld worden, terwijl dat moest. Herkent u dat?

Mevrouw **Bertram**: Zeker. Dat is ook een van de redenen waarom die toetsgroep in het leven geroepen is en waarom we ook met de individuele oordeelsbrieven zijn begonnen. Wij ...

Mevrouw **Hachchi**: Hebt u ook aan de minister gemeld dat er nevenactiviteiten voorbijkwamen die niet waren gemeld en die ook niet bij de toetsgroep voorbij zijn gekomen?

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

Mevrouw **Hachchi**: Kunt u een voorbeeld noemen?

Mevrouw **Bertram**: Ik moet even nadenken. Bij Servatius was er sprake van, ik geloof, het doorzakken van sociale huurwoningen, dat niet van tevoren was gemeld en waarvoor wij direct een aanwijzing hebben gegeven. Zo waren er natuurlijk meer activiteiten. Kijk, die toetsgroep functioneerde op basis van drie bronnen. Er waren de plannen van de corporaties zelf. De corporatie kon ook gewoon langskomen en het mondeling komen toelichten. We haalden het ook uit de krant of werden door anderen ingeseind. Uit dat pakket moest zicht komen op die nevenactiviteiten.

Mevrouw **Hachchi**: Ja. U zei: ik heb bij de minister gemeld dat er nevenactiviteiten voorbijkwamen die niet gemeld waren. Wat deed de minister daar dan mee?

Mevrouw **Bertram**: Dan bespraken we met de minister, gelet op het instrumentarium dat we hadden, hoe ernstig het was. Je zult immers bij de rechter ook altijd moeten aangeven dat de sanctie die je toepast, proportioneel is. Is het een kleine activiteit, dan gaan we de druk opvoeren maar dan gaan we dat doen via een-op-eengesprekken met de raad van commissarissen. Vervolgens was het ook een kwestie van kiezen tussen een aanwijzing geven, wat we regelmatig gedaan hebben, en het aanstellen van een toezichthouder, wat tamelijk effectief is als je wilt dat een corporatie iets gaat doen wat zij zelf eigenlijk niet wil. Dat ging tot en met het intrekken van de toelating, wat volgens mij nooit gebeurd is. Dat pakket stond ons ten dienste.

Mevrouw **Hachchi**: Wist u ook dat jaarstukken van de woningcorporaties onvoldoende informatie gaven op het punt van nevenactiviteiten?

Mevrouw **Bertram**: De jaarstukken zijn uiteindelijk toch de belangrijkste bron, maar ik zei zonet niet voor niets dat die toetsgroep meer bronnen gebruikt dan alleen de jaarstukken.

Mevrouw **Hachchi**: Maar de vraag is: wist u dat het de jaarstukken op dat soort ...

Mevrouw **Bertram**: Ja, want ...

Mevrouw **Hachchi**: ... onderwerpen ontbrak aan informatie?

Mevrouw **Bertram**: Jazeker. Dat was ook de reden waarom de toetsgroep verder keek dan alleen de jaarstukken, om nog beter zicht te krijgen. Wordt nu alles gemeld of wordt niet alles gemeld? Ook kranten werden dus bijgehouden. Ook voerden we gesprekken met anderen en hadden we natuurlijk regelmatig contacten met de corporaties zelf.

Mevrouw **Hachchi**: De heer Van Leeuwen heeft tijdens zijn verhoor, maar ook in 2005 in een brief aan minister Dekker, aangegeven dat de nevenactiviteiten die in de oordeelsbrieven van het ministerie aan de kaak worden gesteld, eerder expliciet zijn goedgekeurd of al jarenlang zijn gedoogd door het ministerie. Wat is uw reactie daarop?

Mevrouw **Bertram**: Nou, ik kan me daar in twee gevallen wel iets bij voorstellen. De makelaardij was bijvoorbeeld in eerste instantie onder staatssecretaris Remkes goedgekeurd. Dan betrof het echter een makelaardij die echt alleen op het bezit van de corporatie zelf sloeg. Gaandeweg zag je dat die makelaardijen hun activiteiten uitbreidden, en daarvan is toen gezegd: ho, maar dit begint echt op een commerciële makelaardij te lijken en dit kan niet; dit moet echt worden afgestoten. Maar je begint anders.

Mevrouw **Hachchi**: Weet u nog wat de minister deed met die brief van de heer Van Leeuwen, en met zijn toch wel verbolgen reactie op het optreden van het ministerie?

Mevrouw **Bertram**: Nee, maar ik veronderstel dat we die activiteiten zijn nagegaan. Ik kan me niet herinneren dat we het op basis van die brief opeens anders zijn gaan zien, maar dat ...

Mevrouw **Hachchi**: Ik kijk naar de voorzitter.

De **voorzitter**: Mijnheer Groot, hebt u een aanvullende vraag?

De heer **Groot**: Nee, de heer Mulder.

De heer **Mulder**: Mevrouw Bertram, ik luister toch wel met grote verbazing. Die toetsgroep is belangrijk omdat er heel veel onder het terrein "leefbaarheid" geschaard kan worden.

Mevrouw **Bertram**: Zeker.

De heer **Mulder**: Dan heb je een toetsgroep nodig, zegt u.

Mevrouw **Bertram**: Ja.

De heer **Mulder**: Als je bekijkt hoe die toetsgroep aan zijn informatie moet komen: uit de krant. Terwijl corporaties moeten melden. Ze melden niet, en het ministerie baseert zich op de jaarstukken, die volgens de Rekenkamer onvoldoende informatie geven. Dan is die toetsgroep toch zo lek als een mandje?

Mevrouw **Bertram**: Als je kijkt naar de bronnen van de toetsgroep ... Laat ik dit zeggen. Als het om 400 corporaties gaat, zult u mij niet horen beweren dat wij een 100% sluitend systeem hadden. Dat kan ook niet. Gaandeweg werden echter de instrumenten die we ontwikkeld hebben, sterker en sterker. Bij de individuele oordeelsbrieven voor 50 corporaties gingen we samen met het Centraal Fonds en andere partijen ... Die corporaties gingen terugkijkend en vooruitkijkend compleet door de wasstraat. We hadden regelmatig contact met de corporaties. Als je mij vraagt "was het 100% sluitend?", blijf ik zeggen dat dat zeker niet het geval zal zijn, net als met raden van commissarissen. Ik zit zelf in de raad van commissarissen van de TU Eindhoven. Je doet je best om alles te snappen en alles te zien, en dat blijft altijd lastig. Het departement heeft het echter door de jaren heen zo stevig mogelijk gemaakt, uiteraard binnen de kaders van het BBSH en de circulaire.

De **voorzitter**: We gaan naar de heer Oskam.

De heer **Oskam**: Mevrouw Bertram, u zei dat u het rapport van de Rekenkamer niet kende. Het is natuurlijk vrij vers. U zei ook: uit mijn stukken blijkt dat de overheid 30 man aan toezichthouders had.

Mevrouw **Bertram**: Ja.

De heer **Oskam**: De Rekenkamer zegt: wij hebben ook onderzoek gedaan en het zijn er 10. Dat is dus drie keer zo weinig. Wij kennen de stukken ook niet waarover u het hebt. Welke stukken zijn dat?

Mevrouw **Bertram**: Ik zal ervoor zorgen dat u ze krijgt, maar ik heb in mijn advisering ... Ik heb nog met mijn directeur Stad en Regio gesproken en daar komt het aantal van 30 uit.

De heer **Oskam**: Oké.

Nog even aanhakend op de vraag van de heer Mulder: deed het ministerie ook nog wel aanvullend onderzoek als bleek dat die meldingsplicht niet werd nagekomen?

Mevrouw **Bertram**: Ja. Ik kan me een aantal gevallen herinneren. Bij Servatius hebben we bijvoorbeeld in anderhalf jaar tijd iets van acht tot twaalf contacten gehad met de corporatie, tot en met de minister aan toe, om elke keer met ze te bespreken: wat zijn jullie aan het doen, wat zijn de goede cijfers, wat is de inhoud? Dan zaten wij er dus wel bovenop.

De heer **Oskam**: U begint zelf over Servatius. Daar gaan we het ook nog over hebben, maar we beginnen met Woonbron, want de nevenactiviteiten spelen een heel belangrijke rol. We hebben hier de heer Kromwijk gehad, de oud-directeur van Woonbron. Hij heeft verteld over het stoomschip. Hij heeft gezegd: ik heb contact gehad met het ministerie, sterker nog, ik heb mevrouw Bertram drie keer telefonisch gesproken over de nevenactiviteiten. De vraag is of dat klopt.

Mevrouw **Bertram**: Dat klopt. Ik heb zelf ter voorbereiding op dit gesprek nog een keer twee sessies gehad, ook met de directeur Stad en Regio. Wat is er gebeurd? Ik heb een gesprek gehad op mijn kamer met de directeur van Woonbron. Daar hebben we de boot besproken. Dat gesprek is voorbereid door mijn directeur Stad en Regio samen met zijn account. Het ging toen om 400 eenheden jongerenhuisvesting. Als je het goed beschouwt, is dat een kerntaak. Het was in die zin op het moment dat hij bij mij kwam, een

afgebakende taak voor de corporatie die een-op-een te herleiden viel tot de kerntaken van de corporatie.

De heer **Oskam**: Omdat het eigenlijk om 400 woningen ging?

Mevrouw **Bertram**: Het ging om 400 eenheden voor jongeren. Het voldeed dus aan het criterium dat het huisvesting moest zijn. Het was ook bedoeld voor de doelgroep, want het was niet voor de high society, maar voor de jongeren van Katendrecht en omgeving. Het roc was er ook bij betrokken. Verder was het voor ons ook belangrijk -- je ziet dat naderhand ook in de stukken van de toetsgroep terugkomen -- dat de corporatie alleen en louter alleen het wonendeel deed -- dat was ook mijn proportionaliteit -- en dat de andere partijen leren en werken deden. De initiële aanvraag was: hebben jullie er problemen mee dat wij 400 eenheden jongerenhuisvesting realiseren op dat schip?

De heer **Oskam**: De directeur die u noemde was de heer Schaap?

Mevrouw **Bertram**: Nee, dat was Ton Ringersma.

De heer **Oskam**: Om het in het juiste perspectief te plaatsen: had u het idee dat het geen nevenactiviteit was? Was het gewoon volkshuisvesting?

Mevrouw **Bertram**: In een nota in 2008 is dat ook zo aan minister Vogelaar gemeld. Mijn opvolger heeft dat vastgelegd, maar volgens mij zit die nota ook in uw stukken. Daarin staat dat de initiële aanvraag van Woonbron een proportionele deelname was met een woonfunctie. Omdat er problemen ontstaan, zie je dat vanaf 2008 de activiteiten en verantwoordelijkheden van de corporatie worden uitgebreid. Dat was niet de initiële aanvraag.

De heer **Oskam**: Dat was het gesprek bij uw op uw ministerie. Daarna hebben er nog twee gesprekken plaatsgevonden. Ging dat telefonisch of was dat face to face?

Mevrouw **Bertram**: Ik kan me die gesprekken daarna niet herinneren. Ik weet wel dat ik met hem heb gesproken. We zullen het vast over die boot gehad hebben, maar toen ik wegging was er nog geen probleem met die boot. In die gesprekken zal hij mij ongetwijfeld hebben gemeld wat hij van plan was. In de stukken van de toetsgroep zie je dat tot en met 2007 en misschien wel tot en met 2008 de toetsgroep in de stukken ziet dat de initiële aanvraag -- 400 eenheden, niet voor highbrowjongeren maar voor de doelgroepjongeren uit Katendrecht; de corporatie houdt zich bij haar leest, namelijk het wonen -- dan nog steeds de casus is.

De heer **Oskam**: U hebt uitgelegd hoe dit initiële project aan u is voorgelegd. We weten natuurlijk allemaal dat het behoorlijk in beweging was en dat er veel tegenvallers waren. Daardoor gingen ook de plannen schuiven. Wanneer komt het moment dat u het wel als een nevenactiviteit moet zien?

Mevrouw **Bertram**: Toen was ik al weg.

De heer **Oskam**: Toen was u al weg.

Mevrouw **Bertram**: Ik ben in april 2007 weggegaan. Op 1 mei werd ik de gemeentesecretaris van Den Haag. Dus die hele ontwikkeling ... Ik heb nog wel het volgende gecheckt. In de verslagen van de toetsgroep van 2007 en 2008 staat: de dg heeft gezegd proportioneel ten aanzien van de woonfunctie. Dat is dan nog steeds het uitgangspunt. Daarna is het gaan schuiven. Ik heb de groter wordende verantwoordelijkheid van die corporatie dus zelf niet meegemaakt.

De heer **Oskam**: Wie kwam er na u?

Mevrouw **Bertram**: Leon van Halder.

De heer **Oskam**: Oké.

Moet ik op basis van wat u nu zegt de conclusie trekken dat het wel met u besproken is, maar dat u niet tot de conclusie bent gekomen dat het een

nevenactiviteit was en dat er dus -- daar verbaast iedereen zich over -- geen schriftelijke toestemming in het dossier zit?

Mevrouw **Bertram**: Dat klopt. In de nota die in 2008 is geschreven voor minister Vogelaar, wordt ambtelijk door mijn opvolger, Leon van Halder, gezegd dat als je de initiële aanvraag bekijkt, het op zichzelf niet gek is dat een corporatiedirecteur langskomt en dat het bovendien door de directie Stad en Regio goed wordt voorbereid. Op de keper beschouwd is het op dat moment een kernactiviteit. Hoe het zich daarna heeft ontwikkeld, was op dat moment niet te voorzien.

De heer **Oskam**: De normale gang van zaken op het ministerie was dat er schriftelijk werd gereageerd op een melding van een nevenactiviteit, hetzij toestemming, hetzij geen toestemming.

Mevrouw **Bertram**: Het juridische advies is ... In de circulaire -- dat heb ik ook in het vorige verhoor gezegd -- staat niet letterlijk dat het mondeling of schriftelijk moet. Ik zie in sommige verslagen dat het begint met een mondeling verzoek van "kunnen jullie meekijken, want ik ben dat en dat van plan?", maar uiteindelijk gaat de toetsgroep daar natuurlijk wel schriftelijk mee aan de slag en gaat het ook naar de directeur Stad en Regio.

De heer **Oskam**: Het stoomschip is wel in de toetsgroep besproken. Was dat nog in uw tijd of was dat na uw tijd?

Mevrouw **Bertram**: Ik heb gezien dat er in de toetsgroep is besproken dat ... In 2006 staat in de individuele oordeelsbrief van de corporatie dat -- minister Winsemius is er dan -- het eigenlijk een heel mooie onderneming is dat je als corporatie met die woonfunctie aan de slag gaat en dat je dat samen met het roc doet. Want daarmee doe je echt iets voor die jongeren in Katendrecht en doe je dus echt iets voor die wijkontwikkeling. Je ziet dat het in die toetsgroep vanaf dat moment wel wordt gevolgd. Maar zolang dat natuurlijk een kernactiviteit is, volg je dat. Op een gegeven moment breidt zich dat uit --

maar nogmaals: dat is na mijn tijd -- en neemt de corporatie waarschijnlijk een grotere verantwoordelijkheid om de problemen te dekken.

De heer **Oskam**: Even nog de manier waarop de toetsgroep opereerde. Je hebt natuurlijk de inhoud. Ik neem aan dat dat maatwerk is. Was het proces altijd hetzelfde of was dat ook wel maatwerk?

Mevrouw **Bertram**: Uiteraard is dat altijd maatwerk. Of je nu een sportcampus moet beoordelen of ...

De heer **Oskam**: U wilt maar naar Maastricht, hè?

Mevrouw **Bertram**: Neenee. Nou, dat ligt eigenlijk ook weer zo voor de hand. Ik kan ook iets zeggen over de glasvezel of over een postkantoor in Wassenaar. Dat hebben we ook gehad.

Uiteraard is dat maatwerk, omdat je het op de inhoud moet bekijken. Wat altijd wel standaard werd bekeken, is -- ik zei het net al -- de proportionaliteit. Is er een substantieel causaal verband met de kernactiviteit? Komt de kernactiviteit niet in gevaar? Is het financieel draagbaar voor de corporatie? Op deze vier ... Dat is niet met een schaarstje te knippen, maar desalniettemin is daar steeds tamelijk consciëntieus over gesproken.

De heer **Oskam**: Kromwijk zei in zijn openbaar verhoor dat hij wel steeds de accounthouder op het ministerie op de hoogte heeft gehouden over de voortgang met het stoomschip. Wie was die accounthouder?

Mevrouw **Bertram**: Janhein de Vreede¹.

De heer **Oskam**: Janhein de Vreede. En hij hield u weer op de hoogte?

¹ Mevrouw Bertram laat in een nagekomen schriftelijke reactie weten: "De naam Jan Hein de Vreede is genoemd, maar blijkt niet correct te zijn. De accounthouder was Richard de Haan."

Mevrouw **Bertram**: Ja. Hij of de directeur Stad en Regio, Ton Ringersma, en daarna de opvolger van Ton Ringersma.

De heer **Oskam**: Wat werd u verteld over de voortgang?

Mevrouw **Bertram**: Ik ging ongeveer weg toen die individuele oordeelsbrief van minister Winsemius eruit ging. Dat was in november 2006. Ik ben zelf halverwege het jaar daarop weggegaan. Op 1 april trad mijn opvolger al aan en dat was dus een paar maanden daarna. Dan is het eigenlijk nog steeds, voor zover wij konden overzien en voor zover ik het nu kan overzien, de initiële aanvraag.

De heer **Oskam**: Oké.

Hebt u verder nog alarmerende berichten binnengekregen in de tijd dat u dg was?

Mevrouw **Bertram**: Vanuit Woonbron?

De heer **Oskam**: Ja. Over dat stoomschip.

Mevrouw **Bertram**: Nee.

De heer **Oskam**: Ik begrijp dat u hebt gezegd dat het in uw periode wat u betreft geen nevenactiviteit was, maar het was toen wel gebruikelijk om de financieel toezichthouder ook om advies of om een beoordeling te vragen. Dat is niet gebeurd bij de ss Rotterdam. U hebt uitgelegd dat u het niet als een nevenactiviteit zag. Kunt u beoordelen waarom het daarna ook niet is gebeurd?

Mevrouw **Bertram**: Ik kan dat niet goed beoordelen. Nogmaals: de initiële aanvraag ging om 6 miljoen eigen vermogen en 6 miljoen vreemd. Het ging om 400 eenheden. Corporaties hebben natuurlijk van alles gedaan, zelfs in boten. Studentenhuisvesting is in boten ondergebracht. Fabrieken zijn omgebouwd. Het feit dat je iets anders doet dan gewoon een reguliere

woning neerzetten, was op zichzelf niet zo vreemd. Het ging steeds -- dat was natuurlijk precies onderwerp van gesprek met de heer Kromwijk -- om de proportionaliteit. Dat was uiteindelijk het allerbelangrijkste.

De heer **Oskam**: De afspraak tussen het ministerie en de corporaties luidt: als er sprake is van nevenactiviteiten, dan moeten ze daar op transparante wijze melding en verslag van doen in het jaarverslag. U zei het net zelf al. Waarschijnlijk, maar we weten dat niet precies, is, vlak voordat u naar de gemeente Den Haag overstapte, het jaarverslag van Woonbron over 2006 uitgekomen. Daarin is eigenlijk niets terug te lezen over de meer dan 65 miljoen die zij in dat schip hebben geïnvesteerd. Het staat wel in de managementletter. Wist u dat?

Mevrouw **Bertram**: Nee.

De heer **Oskam**: U hoort nu dat het op deze manier naar buiten is gebracht. Wat vindt u daar dan van? Is dat conform de afspraak?

Mevrouw **Bertram**: Ik wil daar met alle plezier op reageren, maar dan zou ik toch wel graag eerst die stukken even zien.

De heer **Oskam**: Dat kan.

De bode zal u de stukken overhandigen.

(Bode overhandigt mevrouw Bertram de stukken.)

De heer **Oskam**: Het is een stuk van Deloitte van 23 maart 2007. Toen zat u er nog net.

Mevrouw **Bertram**: Ik zat er toen inderdaad nog een paar dagen.

De heer **Oskam**: Onderaan bladzijde 6 staat die passage over de ss Rotterdam.

Mevrouw **Bertram**: Ik reageer nu à l'improviste, maar je ziet hier dat het gaat bewegen. Ik had dat zeker moeten weten.

De heer **Oskam**: De conclusie is dus dat Woonbron toch eerder aan de bel had moeten trekken.

Mevrouw **Bertram**: Als je dit zo ziet, als je deze bedragen ziet en als je ziet wat de initiële aanvraag was, dan ... Maar ik sluit ook niet uit dat dit bij de account wel bekend was. Desalniettemin: Deze bedragen laten zien dat het inderdaad beweegt. Dan weet je wel, dat je hier goed naar moet kijken.

De heer **Oskam**: Servatius; u begon er al over. We gaan naar Maastricht! Eind 2004 willen ze een studentencampus bouwen: woningen, sportaccommodatie en kantoorruimte voor beginnende ondernemers. Maar ze krijgen geen toestemming van het ministerie op basis van proportionaliteit. Kunt u dat uitleggen?

Mevrouw **Bertram**: Als je dat vergelijkt met die boot, dan ging het hier -- ik zeg dit uit mijn hoofd -- alleen al voor de sporthal om 23 miljoen, want in totaal ging het om 88 miljoen. De corporatie wilde het verder in zijn totaliteit alleen financieren. De sporthal had in ieder geval een bovenwijkse functie. Het had niet een-op-een relatie met die wijk, wat natuurlijk met die boot wel zo was. Er stond ook in de stukken dat die sporthal internationale allure moest hebben en ik geloof dat zelfs het NOC die sporthal moest goedkeuren. In de plannen stond dat die sporthal ongeveer een derde van het totaal gaat uitmaken en dat er een financiering was van kantoren waarvan niet geheel en al duidelijk was of die het rendement gingen opleveren dat het zou moeten opleveren om de businesscase sluitend te krijgen. Dit riep niet alleen vragen op, maar wij zeiden zelfs: dit gaat zo niet. Misschien geeft dat ook wel inzicht ... U voelt dan wat de druk is waar zo'n departement dan onder komt te staan. In dit geval werd ik inderdaad gebeld door de rector magnificus. We werden uiteraard gebeld door de wethouder. We werden gebeld door...

De heer **Oskam**: ... de burgemeester.

Mevrouw **Bertram**: ... de corporatie zelf. Het zou kunnen dat de burgemeester of de wethouder ook heeft gebeld, maar dat weet ik niet. Zij belden om aan te geven hoe belangrijk dit plan voor Maastricht was en dat wij eigenlijk toch wel ja zouden moeten zeggen. Het Centraal Fonds had ja gezegd en het WSW had ja gezegd. Uiteindelijk hebben we als departement gezegd: wij vinden dit niet proportioneel. Wij hebben een aanwijzing gegeven en uiteindelijk is ook die financiële verantwoordelijkheidsverdeling veranderd. Het was dus voor ons, ook in de toetsgroep, elke keer weer de weging: wat vinden wij? Daarom is een volkshuisvestelijke weging een andere dan alleen een financiële, want het Centraal Fonds had gewoon gelijk als je naar de financiën kijkt. Misschien konden de corporaties het wel dragen. Het WSW had waarschijnlijk gelijk door te zeggen: dit kan wel geborgd worden. Maar wij vonden het niet proportioneel ten aanzien van de kerntaak van de corporatie. Dat was voor ons een reden om een aanwijzing te geven en te zeggen: dit kan zo niet.

De heer **Oskam**: Er is nog wel gesproken over de voorwaarden waaronder het wel zou kunnen en over de rol van de gemeente en de rol van de universiteit. Kunt u daar nog iets over zeggen?

Mevrouw **Bertram**: Het was eerst 100% corporatie, maar uiteindelijk is er voor de sporthal een verhouding uitgekomen van 40: 40: 20.

Mevrouw **Hachchi**: Ik merkte dat u uw woorden in uw antwoord op de vragen van collega Oskam over het stoomschip Rotterdam zorgvuldig koos. Dat begrijp ik ook, maar zegt u nu eigenlijk dat Woonbron het ministerie misleid heeft?

Mevrouw **Bertram**: Op basis van de stukken die ik net te zien kreeg?

Mevrouw **Hachchi**: Ja, maar ook gezien de eerdere gesprekken die met u zijn gevoerd over de toestemming en gezien wat er uiteindelijk van geworden is.

Mevrouw **Bertram**: Ik wil dat met alle plezier doen, maar dan moet ik echt meer stukken zien. Uit de gegevens in het advies dat ik kreeg om het gesprek te voeren met de corporatiedirecteur, maak ik op dat wij wisten van 6 miljoen plus 6 miljoen en 400 eenheden. Dan heb je in ieder geval een overzichtelijke businesscase. Dat was inderdaad vlak voordat ik vertrok. Ik zag zojuist in dat stuk hoe die bedragen wijzigden. Het enige wat ik daarover op dit moment kan zeggen, is dat dit betekent dat er echt heel serieus naar gekeken moet worden. Dan nog kan het zo zijn dat dit goed kan aflopen, maar het is wel nog steeds een reden om er heel serieus naar te kijken, want het gaat opeens om grote bedragen.

Mevrouw **Hachchi**: Nogmaals. Heeft Woonbron naar uw beleving, vanuit het ministerie gezien, het ministerie misleid? Ik denk dan ook aan de manier waarop er is gecommuniceerd over de cijfers en de schuivende plannen.

Mevrouw **Bertram**: Dan moet ik echt meer zien dan alleen maar dit. Ik moet dan ook weten hoe er met mijn account over is gesproken. Hoe is er met de raad van commissarissen over gesproken?

Mevrouw **Hachchi**: Dat weet u intussen toch?

Mevrouw **Bertram**: Ik weet dat er, toen ik wegging, een individuele oordeelsbrief lag. Wij waren toen nog steeds van mening -- dat zag ik ook terug in de toetsgroepverslagen -- dat er alleen sprake was van wonen. Ik zie nu in dit Deloitteverhaal dat de bedragen langzamerhand wijzigden. Als dat ook al in november, december 2006 het geval was, dan hadden we dat natuurlijk moeten weten. Maar dan moet ik toch echt eerst weten wanneer dit op tafel is geweest en hoe het gewisseld is met mijn account. Misleiden is natuurlijk best een zware term.

Mevrouw **Hachchi**: U gaf aan dat Woonbron u bij de initiële aanvraag toch verkeerd heeft geïnformeerd.

Mevrouw **Bertram**: Dat is de vraag, want het kan zijn dat dat die 6 plus 6 miljoen ook was wat ze wilden. Die bedragen kunnen in de loop van de tijd ... Dit speelde in 2005 en dit stuk is van 23 maart 2007. Ik weet niet wanneer die problemen zo groot werden dat die bedragen zijn gaan schuiven. De conclusie lijkt me alleszins helder: als dit de bedragen zijn van 23 maart 2007, dan moet dat uiteraard op tafel komen. "Misleiden", daar heb ik eigenlijk meer informatie voor nodig.

Mevrouw **Hachchi**: Mevrouw Bertram, hebt u uw telefoontjes met de heer Kromwijk gemeld aan de minister?

Mevrouw **Bertram**: Ik heb met de minister gesproken over mijn gesprek met Kromwijk en over het feit dat binnenkort bekend zou worden dat de ss Rotterdam een gezamenlijk project was. Ik heb met haar overlegd over wat zij daarvan vond en hoe belangrijk wij dit zouden moeten vinden. Ik heb haar ook uitgelegd hoe het project eruit zag.

Mevrouw **Hachchi**: De telefonische gesprekken met de heer Kromwijk hebt u dus teruggekoppeld aan de minister?

Mevrouw **Bertram**: Over die telefonische gesprekken heb ik gezegd: dat herinner ik mij niet, maar dat kan best. Voor mij was het belangrijkste dat ik mij het gesprek op mijn kamer met directeur Kromwijk herinner. Toen hebben we zeker over het schip gesproken, maar dan wel in de termen die ik net noemde.

Mevrouw **Hachchi**: De telefonische gesprekken kunt u zich niet herinneren.

Mevrouw **Bertram**: Maar het zou best kunnen, want ik heb heel veel telefonische gesprekken gehad. Ik heb dat dus niet in mijn dossiers teruggezien. Maar het zou dus best kunnen.

De **voorzitter**: Mevrouw de bode, kunt u de stukken weer terugbrengen naar de staf?

(Bode overhandigt de stukken aan staf.)

De **voorzitter**: Het woord is aan collega Groot.

De heer **Groot**: Het Centraal Fonds is net al even ter sprake gekomen. Daar zat de heer Van der Moolen. Klaagde hij wel eens bij het ministerie over te weinig bevoegdheden?

Mevrouw **Bertram**: Ja. Mijn indruk van die periode is dat het Centraal Fonds het liefste zelf over het sanctie-instrumentarium zou beschikken waar de minister over beschikte. Dat was ook wel een discussie met het Centraal Fonds en met de raad van toezicht van het Centraal Fonds. Het was ons standpunt en zeker ook dat van de minister dat het sanctie-instrumentarium echt een instrumentarium is dat aan de politiek is voorbehouden.

De heer **Groot**: Dat spreekt vanzelf. Er is ook vaak gezegd dat zoiets basaal als het opvragen van gegevens bij woningcorporaties niet mogelijk was. Ze konden gewoon hun werk niet doen.

Mevrouw **Bertram**: Wij vonden dat op basis van het BBSH en op basis van de bevoegdheden van het Centraal Fonds wel degelijk alle relevante informatie opgevraagd kon worden. U hebt natuurlijk gelijk dat het sanctie-instrumentarium altijd aan de minister is voorbehouden, maar er is ook wel voorgesteld dat het Centraal Fonds direct zelf een aanwijzing zou kunnen geven, dus zonder dat de minister die bevoegdheid zelf uitoefenen. Dan zou die bevoegdheid dus echt bij het Centraal Fonds komen te liggen. In de discussie daarover hebben wij gezegd: wij vinden dat dit echt aan de minister, de bewindspersoon is voorbehouden.

De heer **Groot**: U zegt dat het Centraal Fonds in uw optiek voldoende mogelijkheden had om informatie op te vragen, bijvoorbeeld een derivatenportefeuille bij Vestia of andere individuele gegevens van een woningcorporatie.

Mevrouw **Bertram**: Wat ik me van die gesprekken herinner, is dat er inderdaad een discussie was maar dat het elke keer de conclusie was dat het Centraal Fonds op basis van zijn bevoegdheden wel degelijk de informatie kon opvragen die het nodig had. Verder waren wij ook van oordeel dat ...

De heer **Groot**: Maar als ze om informatie vroegen, dan konden ze geen sanctie toepassen als ze die informatie niet kregen.

Mevrouw **Bertram**: Jawel, want in die zin hadden ze dezelfde positie als het ambtelijk apparaat van het directoraat. Als zij tegen de minister hadden gezegd "wij vinden dat daar een aanwijzing moet komen", dan kon de minister die aanwijzing uiteraard uitoefenen. Ik heb dat ter voorbereiding op dit gesprek ook nog een keer getoetst: is het voorgekomen dat het Centraal Fonds vond dat er een aanwijzing moest worden gegeven, maar dat dit niet is gebeurd? De minister kon dat, net zo goed als ze dat op basis van het volkshuisvestelijk toezicht kon doen, ook op basis van het financieel toezicht doen. Al die instrumenten stonden het Centraal Fonds wel ter beschikking. Er waren toezichthouders -- ik geloof in de zorg, maar ik weet dat niet zeker -- die dat instrumentarium wel zelf hadden en dat was eigenlijk wat het Centraal Fonds eigenlijk zelf ook wilde. Ik begrijp dat ook wel, want je kunt het dan rechtstreeks toepassen. Het was de keuze van minister Dekker om daar toch zelf die rol in te blijven spelen.

De heer **Groot**: Het is dus vooral omslachtig voor het Centraal Fonds, want als zij gegevens willen hebben, moeten ze eerst naar de minister. Die kan dan eventueel met sancties komen.

Mevrouw **Bertram**: Dat zou kunnen. Minister Dekker vond het heel belangrijk dat zij zelf in de lead was als het om zoiets belangrijks ging als het toepassen van een sanctie richting een corporatie.

De heer **Groot**: Maar een sanctie toepassen om aan informatie te kunnen komen, dat is toch ...

Mevrouw **Bertram**: Dat kan met een aanwijzing, maar een aanwijzing is natuurlijk best wel een zwaar middel. De druk op een corporatie om die informatie te leveren, werd natuurlijk enorm opgevoerd. We hadden ook heel regelmatig contact met het Centraal Fonds. Als je kijkt naar de bepalingen, dan denk ik: nou ja, er kon behoorlijk wat opgevraagd worden, ook in algemene zin, als het gaat om het financieel toezicht bij de corporaties. Natuurlijk moet dat groeien en natuurlijk is dat in 2001 anders dan in 2003, 2004. De relevante informatie kwam uiteindelijk toch wel op tafel.

De heer **Groot**: U vond eigenlijk dat het Centraal Fonds een beetje zeurde?

Mevrouw **Bertram**: Niet zeurde, want voor ons was het financieel toezicht natuurlijk enorm belangrijk. Wij duwden dan ook graag mee, ook in de toetsgroep. We hadden ook zware gesprekken met de corporaties we gingen dat ook zeker niet uit de weg, integendeel: we trokken met het Centraal Fonds op om ervoor te zorgen dat de corporaties leverden wat geleverd moest worden. We hebben er soms ook voor gekozen om bijvoorbeeld direct met de raden van toezicht te spreken en te zeggen: "Wat is hier aan de hand? Waarom komt die informatie niet op tafel? Waarom voegt u zich niet naar de aankondiging van een aanwijzing?"

Het echte gesprek ging over het sanctie-instrumentarium. Dat is althans wat ik mij ervan herinner en ...

De heer **Groot**: ... dat wilde de minister bij zichzelf houden.

Ik wil met u door naar het onderwerp "leefbaarheid" en de constatering uit ons onderzoek dat het begrip "wijkgebondenheid" op een gegeven moment vervalst. Dat betekent dat corporaties ook buiten de eigen wijk activiteiten mogen ontwikkelen op het punt van leefbaarheid. Voor zover wij kunnen nagaan begint dat proces in september 2006. In een verslag van de toetsgroep op 21 september 2006 staat dat u nadenkt over een nieuwe rol voor woningcorporaties. Corporaties zouden meer mogelijkheden moeten

krijgen om problemen die met de wijk samenhangen, aan te pakken. Dat verslag dateert van 21 september 2006, de dag dat minister Dekker aftreedt. U bent dan dus al bezig om hierover na te denken. Deed u dat in opdracht van minister Dekker of was u daar zelf over aan het nadenken?

Mevrouw **Bertram**: Nee. Ik denk dat dat komt ... Ik moet nu wel heel goed nadenken. Ik herinner me een nota van de directie Stad en Regio waarin op basis van een aantal aanvragen zorgvuldig werd getoetst, maar ook een discussie was in hoeverre we dat nou moesten nalaten. Ik weet niet meer wat de voorbeelden waren, maar ik herinner me nog wel een notitie over de aankoop van het Slotervaartziekenhuis, een jachthaven en nog twee andere die ik me niet meer precies kan herinneren. Op instigatie van de toetsgroep en de directie Stad in Regio is er in het directieteam een nota voorbereid waarin ingegaan wordt op de vraag in welke gevallen we dit wel en in welke gevallen we dit niet zouden moeten toestaan. Eerlijk gezegd was het oordeel niet vreselijk positief.

De heer **Groot**: Dat is inderdaad een hele discussie geweest, voor zover wij het na kunnen gaan, tussen twee directies, Beleidsontwikkeling en Stad en Regio. Je ziet dan dat Stad en Regio veel soepeler wil zijn en dat Beleidsontwikkeling veel strenger is. De ene beleidsdirectie zegt dan "Servatius zou met wat aanpassingen wel kunnen" en Beleidsontwikkeling "dat kan niet". Zo zijn er meer voorbeelden. U hebt in feite de aanzet gegeven tot die discussie binnen het departement door te zeggen: ik denk aan een ruimere taakopvatting voor woningcorporaties.

Mevrouw **Bertram**: Ik zou dat verslag even moeten zien, maar wat ik me herinner is het volgende. Er was inderdaad discussie tussen die twee directies naar aanleiding van een aantal heel concrete aanvragen. Je moet dan elke keer weer nadenken over wat er in het BBSH staat en over langs welke lat je het wilt leggen. Al toen het prestatieveld "leefbaarheid" in het BBSH kwam te staan, is er volgens mij gezegd: zou het kunnen voor vastgoed dat niet per se in de wijk staat, maar dat wel een maatschappelijke functie heeft en dat heel belangrijk kan zijn voor de wijkontwikkeling?

Eigenlijk ging de discussie tussen die twee directies over de vraag hoe je dat moet invullen en of we dat überhaupt wel moeten willen. Daarbij had je natuurlijk rekkelijken en preciezen. Dat was ook precies de reden waarom in die toetsgroep verschillende disciplines zaten. Het is niet met een schaarstje te knippen, maar we werden er wel mee geconfronteerd. Op een gegeven moment moet je toch ook tegen de corporatie die met het Slotervaartziekenhuis bezig is, zeggen wat we daar nu eigenlijk van vinden. Wat ik me van die nota herinner, is dat we hier uiteindelijk in het directieteam heel voorzichtig mee zijn geweest. We hadden het gevoel: let op, dit gaat een kant op die ...

De heer **Groot**: Heel voorzichtig zijn geweest, maar het einde van de discussie is wel dat men eerst strenge voorwaarden stelt aan investeringen -- die moeten immer wijkgebonden zijn -- en dat men die voorwaarden later laat vallen. Kunt u mij uitleggen waarom men die voorwaarden heeft laten vallen?

Mevrouw **Bertram**: Dat kwam eigenlijk vanwege het volgende, maar desalniettemin waren we er wel prudent mee. De corporaties kregen natuurlijk een belangrijke taak bij de wijkontwikkeling. Het was mogelijk dat er in een wijk een belangrijke functie was, bijvoorbeeld een school. Er waren wel meer van dat soort wijkfuncties waarvan ook een wethouder vond dat er in die wijk wel wat mee gedaan moest worden. Als dat niet een-op-een gebonden was aan het bezit van die corporatie, is dat maatschappelijke vastgoed dan wel of niet een maatschappelijke taak? Het criterium voor ons - - zo herinner ik me die nota -- is de vraag of het maatschappelijk vastgoed is. Is het belangrijk voor zo'n wijk? Voldoet het aan de proportionaliteit? Je gaat dus in principe wel dezelfde toetsingscriteria langs. Wat is dan uiteindelijk het oordeel? Dus die toets ...

De heer **Groot**: Je begeeft je wel op een hellend vlak, want je kunt je natuurlijk afvragen waarom corporaties het in hun hoofd halen om jachthavens te willen aanleggen of om musea te financieren.

Mevrouw **Bertram**: Natuurlijk, maar daar hebben we ook nee tegen gezegd, hè.

De heer **Groot**: Je ziet wel dat de grenzen tegelijkertijd worden opgerekt en dat de band met de wijk wordt doorbroken.

Mevrouw **Bertram**: Dat klopt. Als je terugkijkt, dan is, denk ik, voor ons het criterium van belang dat het maatschappelijk vastgoed is, zoals we dat in het BBSH bedoeld hebben. Je hebt het dan niet over een jachthaven. Wat voor relatie heeft een jachthaven met een doelgroep? Wat voor een relatie heeft een jachthaven met ...? Het waren elke keer wel dezelfde toetsingscriteria. Is het zo dat er een causaal substantieel verband is met de kerntaak van de corporatie? Is het proportioneel? De criteria die we in het BBSH en in de circulaires hadden opgenomen, werden ook op deze casus toegepast. Het was ook een maatschappelijke vraag in het kader van de wijkaanpak. In de gemeenten werden wijkplannen gemaakt. Het was niet zo dat in elke wijk een corporatie actief was. Daarom vroegen wethouders: "Als een corporatie bezit heeft in wijk A en de school staat in wijk B, dan gaan die kinderen van wijk A naar wijk B. Mag die corporatie daar dan iets met maatschappelijk vastgoed doen of niet?" Dat waren ook de cases waarover de politieke vraag werd gesteld wat we ervan vonden. Dat zijn natuurlijk cases waarvan je kunt zeggen dat ze een directe relatie hebben met de kerntaak van de corporatie. Een jachthaven was voor ons heel evident.

De heer **Groot**: We zien wel dat de criteria worden verruimd. Het nadenken daarover en het laten vallen van de eis van wijkgebondenheid, gebeurde dat op initiatief van de minister of kwam dat uit het departement zelf?

Mevrouw **Bertram**: Ik denk dat dit twee bronnen had. Voor de wijkontwikkeling maakten de lokale bestuurders plannen met de corporaties, plannen die soms wat breder gingen dan de wijk waar de corporatie bezit had. Het was dus ook een maatschappelijke vraag. Daar wordt de minister natuurlijk mee geconfronteerd. Mag dat wel of mag dat niet? Valt iets wel of niet onder het leefbaarheids criterium? Er waren natuurlijk ook corporaties die

zelf zeiden "wij willen graag iets met dit schoolgebouw doen" of "wij willen graag iets met dat maatschappelijk vastgoed doen". Hoe ga je daarmee om? Daar moet je als departement wel een keer een antwoord op geven. Dit waren bovendien gevallen die al geruime tijd bij ons lagen; we gingen dus niet over een nacht ijs. Het had een heel duidelijke relatie met de wijkaanpak: wat vinden wij de maatschappelijke taak van een corporatie en hoe moet je in zo'n geval naar het BBSH kijken?

De heer **Groot**: Als ik het goed begrijp, werd het departement steeds vaker geconfronteerd met dit soort vragen uit de samenleving. Dat riep weer de vraag op: moeten we dan toch maar niet kijken naar de criteria die we aanleggen? Dat alles heeft ten slotte geleid tot een nota die vervolgens aan de minister is voorgelegd.

Mevrouw **Bertram**: Maar dat was bij het BBSH en de circulaires natuurlijk altijd al het geval. We begonnen met vier prestatievelden en dat werd uitgebreid. Vanuit de samenleving was er druk op de corporaties en de lokale bestuurders om de corporaties daar een heel prominente plek in te geven. Elke keer was het een heel zorgvuldige weging. Heeft het een een-op-een relatie met wat je als je maatschappelijke taak ziet of is iets als bij die sporthal? Met andere woorden: wat voor relatie heeft dit nog met die maatschappelijke taak van de corporatie?

De heer **Groot**: Uiteindelijk leidt die discussie in het departement tot een nota die u op 3 april 2007 naar minister Vogelaar stuurt. U zit er dan nog net.

Mevrouw **Bertram**: Leon is dan ...

De heer **Groot**: Minister Vogelaar wil het er dan niet over hebben; blijkbaar heeft ze daar geen tijd voor. Haar wordt de vraag voorgelegd of zij ermee kan instemmen dat bovenwijkse investeringen worden toegestaan. Minister Vogelaar weet niet hoe ze daarop moet reageren. Is u bekend of ze er later wel op heeft gereageerd?

Mevrouw **Bertram**: Nee. Die maand april was voor mij een rare maand, want ik zat toen niet meer in de staven. Leon van Halder begon op 1 april en ik had nog een maand overlap om minister Vogelaar te ondersteunen in de commissie bij haar verdediging van de 40 wijkenaanpak. Ik ben vervolgens op 1 mei bij de gemeente Den Haag begonnen. Ik zat dus zelf niet meer in de staven. Ik weet dus ook niet of minister Vogelaar er daarna alsnog op heeft gereageerd en of het heeft geleid tot een aparte discussie.

De heer **Groot**: Dat horen we wellicht nog van minister Vogelaar zelf.

Mevrouw **Bertram**: Ongetwijfeld.

De heer **Groot**: Dan wil ik nog een paar vragen stellen over het onderwerp "staatssteun". Daar hebt u ook het een en ander mee van doen gehad. In 2002 worden voor het eerst het sociaal volkshuisvestingsstelsel en de ontwerp-Woonwet, toen nog van de heer Remkes, aangemeld in Brussel. Men deed dat in de verwachting wel goedkeurig te krijgen en de bevestiging dat het geen staatssteun was. Dat bleek anders uit te pakken, want de Europese Commissie, wellicht tot verrassing van velen, stelde vast dat er wel sprake was van staatssteun. Wat betekende dat oordeel van de Europese Commissie? Hoe kwam dat aan in het departement? Was dat van tevoren zo ingeschat of kwam het als een donderslag bij heldere hemel.

Mevrouw **Bertram**: In het begin was mijn betrokkenheid, eerlijk gezegd, minimaal. Ik was toen net directeur van een directie die daarmee weinig te maken had. Wat ik uit de stukken haal, is eigenlijk het volgende. Als directoraat dachten wij net als de juridische afdeling dat we inderdaad toestemming zouden krijgen. Het idee was: het gaat om een publieke taak die al decennialang door de corporaties wordt uitgeoefend. Wat kan daar mis mee zijn? Uit het Altmark-arrest kon volgens ook wel de conclusie worden getrokken dat dit daar best ook wel eens onder zou kunnen vallen. Dan zouden we dus gelijk klaar zijn.

Er is wel gevraagd waarom we eigenlijk naar Brussel moesten. We hadden net het Securitel-arrest gehad en Buitenlandse Zaken, Justitie en

Economische Zaken zeiden tegen ons: doe dat nou maar, want we willen niet nog een keer zo'n groot financieel debacle hebben. Uiteindelijk zei Brussel nee, omdat ze vonden dat er te weinig onderscheid was tussen commercieel en sociaal et cetera. Dat kwam inderdaad wel hard aan, want dan moet je opeens heel hard gaan denken over wat we daarmee gaan doen. Ook de Kamer was not amused. Ik herinner me dat er, misschien wel voor het eerst, een Kamerbreed aangenomen motie of uitspraak lag. Ik ben toen met minister Dekker naar de commissaris in Brussel, mevrouw Kroes, geweest. We hadden een uitspraak van de Kamer op zak met als inhoud: wilt u tegen mevrouw Kroes zeggen dat wij niet blij zijn en dat de volkshuisvestingssector van ons is? Uiteindelijk heeft het geresulteerd in twee voorstellen die in de beleidsbrief van minister Dekker terecht zijn gekomen. Ten eerste was dat de definiëring van de doelgroep waarvoor de corporaties primair verantwoordelijk waren. Dat heeft geleid tot een inkomensgrens, die €33.000, gerelateerd aan modaal en de ziekenfondsgrens. Ten tweede heeft het geleid tot de eis dat 90% van de socialehuurwoningvoorraad toegewezen moest worden aan deze groep. Je hebt dan een ruimte van ongeveer 10%.

De heer **Groot**: Dat is besproken in het gesprek met mevrouw Kroes in Brussel. Hoe verliep dat gesprek? Had u het idee dat mevrouw Kroes extra streng was omdat ze haar eigen land moest beoordelen?

Mevrouw **Bertram**: Wij hadden wel het gevoel dat mevrouw Kroes voorzichtig was. Ik kan me dat voorstellen, omdat het inderdaad haar eigen landgenoten waren. Dan ben je voorzichtig, omdat je toch niet het beeld wilt neerzetten dat je je eigen land bevoordeelt. We hadden daardoor wel het gevoel dat we roomser dan de paus werden behandeld en dat bij wijze van spreken het balletje ook de andere kant op had kunnen rollen. Uiteindelijk waren wij niet zo heel ontevreden met de uitkomst. We kregen tijd om het te operationaliseren en die €33.000-grens was de grens voor modaal. Dat was ook niet zo'n heel rare grens. Eerst was er overigens een lagere grens en uiteindelijk zijn we met Brussel op €33.000 uitgekomen. Die 90% was ook gebaseerd op bestaande praktijk. Dus dat was ook niet iets waar volstrekt niet mee te leven viel. De split tussen commercieel en niet-

commercieel was ten slotte toch al iets wat minister Dekker anders zeker in haar beleidsbrief had opgenomen.

Alles bij elkaar konden wij dus wel met de uitkomst leven. Tegelijkertijd was de stemming in de Kamer wel: dit hadden wij toch eigenlijk wel graag zelf bediscussieert en daar hebben we niet per se een richtlijn uit Brussel voor nodig.

De heer **Groot**: De consensus in de Kamer ...

Mevrouw **Bertram**: ... was nooit zo groot als toen.

De heer **Groot**: ... was: blijf van onze volkshuisvesting af.

Klopt het dat de Europese Commissie vooral gedefinieerd wilde zien wat het publieke belang is van de Nederlandse sociale volkshuisvestingssector?

Mevrouw **Bertram**: De kwestie is in Brussel gaan spelen, omdat het advocatenkantoor De Brauw en de IVBN preciezer wilden weten ...

De heer **Groot**: De IVBN is de club van particuliere verhuurders.

Mevrouw **Bertram**: ... hoe dat nu zat. Dat balletje is daarom gaan rollen. Het was op zichzelf ook wel een discussie die we ons konden voorstellen, want het is niet zo vreemd om na te denken over wat de primaire taak van een corporatie is en hoe je die moet operationaliseren. Daar waren wij op zichzelf ook wel mee bezig, want we moesten dat uiteindelijk toch ook in die beleidsbrief opnemen. Het ongemakkelijke gevoel zat er meer in dat Brussel zich voor het eerst met de volkshuisvestingssector ging bezighouden, terwijl het in de ogen van het Rijk en de departementen een kwestie was die eigenlijk tot de bevoegdheden van het nationale gezag zou moeten behoren.

De heer **Groot**: Het publieke belang hebt u proberen te definiëren, maar dat is niet echt gelukt.

Mevrouw **Bertram**: We hebben uiteindelijk in de regelgeving opgenomen wat een commerciële activiteit is en wat geen commerciële activiteit is. We hebben ook aangegeven dat daar een knip tussen aangebracht moet worden. Over het ene betaal je Vpb en over het andere niet. De discussie was nog wel of het een juridische of een administratieve scheiding zou moeten zijn. We hebben ons daarover laten adviseren en uiteindelijk hebben we gezegd: de voorkeur heeft een juridische scheiding, maar wij kunnen ook leven met een administratieve scheiding. Het was namelijk het advies -- ik weet niet meer van welk bureau -- dat beide zou kunnen en dat je het dan op een goede manier afgeregeld zou hebben.

De heer **Groot**: Dan meer via de regels. Breekt ons hier niet op dat de bepalingen in het BBSH, het Besluit beheer sociale huurwoningen, zo algemeen zijn dat je er geen scherp omschreven publiek belang uit kunt destilleren?

Mevrouw **Bertram**: Als je nagaat hoe we dat hebben gedefinieerd, dan ... De doelgroep is toen in de brief gedefinieerd. Er is ook aangegeven welk deel van de voorraad naar de doelgroep toe moest. Daarmee is natuurlijk wel degelijk aangegeven dat dat de kerntaak was, waar ook het publieke belang was. Dat hebben we natuurlijk wel bij de corporatie gelaten. Het publieke belang van daar primair actief op zijn, zonder dat we uitsloten dat je ook commerciële activiteiten doet -- dat doe je dan op een andere manier en dat betekent dat je belasting betaalt -- was op zichzelf wel een werkbare situatie.

De heer **Groot**: Een jaar later, wanneer minister Vogelaar in 2007 aan het roer staat, is er nog steeds geen akkoord met de Europese Commissie. Hoe kan het dat dit zo lang voortsleept?

Mevrouw **Bertram**: De Europese Commissie wilde natuurlijk de zekerheid hebben dat dingen doorgingen. We zaten ook weer in de wissel van de wacht. Als ik het me goed herinner, hebben we een aantal maanden verloren. Minister Winsemius was natuurlijk toch een minister in between. Er is wel gevraagd of wij met voorstellen konden komen. Minister Winsemius zei

dan: "Ik heb de opdracht om het huurbeleid en de wijkaanpak te regelen. Het toezicht en de toezichtsbrief, inclusief de relatie met de corporaties, laat ik aan mijn opvolger of opvolgster over." Wij hebben toen wel een aantal maanden verloren. We zaten in augustus, september, vlak voordat minister Dekker moest aftreden, in de Kamer en daarna heeft het bij ons, bewust, stilgelegen.

De heer **Groot**: En minister Vogelaar zelf? Zat die flink achter dit dossier aan?

Mevrouw **Bertram**: Ik heb haar amper meegemaakt. Dat kan mijn opvolger u beter vertellen.

De heer **Bashir**: Mevrouw Bertram, u bent zeventien jaar werkzaam geweest bij VROM. Vanaf 2000 was u plaatsvervangend dg en vervolgens dg. Volgens mij is de rode draad van dit verhoor dat er tussen 2000 en 2007 sprake was van wisselend beleid. Corporaties wilden in die tijd veel doen, bijvoorbeeld jachthavens, ziekenhuizen of een stoomschip. Ze kregen ook de vrijheid om dat te doen. Er komt verder weinig nieuwe wet- en regelgeving tot stand en als die al tot stand komt, dan verloopt het moeizaam. Is dit ook de rode draad in uw tijd bij VROM en dan in het bijzonder in uw laatste jaren? Hoe kijkt u ten slotte terug op die tijd?

Mevrouw **Bertram**: Mijn rode draad komt behoorlijk in uw buurt, maar wel met een of twee nuanceringen van mijn kant. Na de verzelfstandiging rijzen bij staatssecretaris Tommel en staatssecretaris Remkes al snel zorgen. Hoe zorgen we ervoor dat die prestaties geleverd worden en wie spreekt de corporaties daarop aan? Minister Kamp was een interim-periode, want hij was een half jaar én minister van Defensie én minister van Volkshuisvesting. Dat is natuurlijk sowieso lastig. Minister Dekker pakte dat vervolgens weer op.

Mijn rode draad zou dus de zorg zijn hoe we ervoor kunnen zorgen dat op het lokale niveau de partijen voldoende geëquipeerd zijn en de wethouder voldoende geïnstrumentaliseerd is om ervoor te zorgen dat de corporaties

leveren wat ze moeten leveren. We hebben de investeringsdoelstelling daaraan gekoppeld, een vrij zwaar middel. Verder waren de raden van toezicht een zorg. Dat is uiteindelijk de rode draad.

Terugkijkend denk ik dat het departement wel degelijk die zorg die eigenlijk al bij Remkes leefde, heeft opgepakt. Dat is namelijk de kern van de Woonwet. Je ziet ook dat dit de kern is van de beleidsbrief van mevrouw Dekker. Het staat dus eigenlijk al anderhalf jaar later in een beleidsbrief aan de Kamer. Ik realiseer me wel dat er zorgen waren over de intensiteit waarmee we in datzelfde tijdsbestek het huurbeleid en de wijkaanpak deden, zowel in de Kamer als op het departement. Er waren zorgen rondom het toezicht en misschien hadden we nog harder moeten roepen: vrienden, dit moet wel geregeld worden, want hier begint een risico te ontstaan.

Ik zeg er wel bij dat minister Dekker en daarna minister Winsemius moesten opereren in de sfeer van, ook maatschappelijk gezien, het WRR-rapport waarin stond "het gaat om vertrouwen hebben in elkaar: zorg dat er geen toezichtstorens komen". Het was een tijd waarin de sector zelf zei: zelfstandig worden en zelfregulering, dat was de afspraak en daar houden we ons aan. Wat ik erbij zeg is: die urgentie had misschien harder op de agenda moeten komen, want dan hadden we misschien de voorstellen uit de beleidsbrief sneller kunnen doorvoeren. Het tijdsgewricht was er wel een van heel veel bestuurders die heel veel wilden, tot en met de sportcampus aan toe. Wij zeiden daar stelselmatig nee tegen. Het was een tijd waarin de aandacht voor het toezicht in ieder geval minder was dan de aandacht die daar nu voor is. Die urgentie had eigenlijk hoger op de agenda moeten komen.

De **voorzitter**: Mevrouw Bertram, dank u wel.

Sluiting 11.08 uur.